

Jakab István

Anyanyelvünk helyes használatának kérdései

Aki napjainkban nyitott szemmel és füllel jár Szlovákiában, örömmel tapasztalhatja, hogy lapjainkban egyre több cikk olvasható, és összefüveteleinken is egyre több szó esik anyanyelvünk megtartó erejéről s a még mindig nem kellő gyakoriságú társadalmi használatáról. Főként a *Szabad Újság* szerzőinek tollából olvashatunk a lap minden számában több olyan önálló elemző cikket, amelynek szerzője, nyilatkozója keményen és megalkuvás nélkül véleményt mond ebben a kérdésben, de napilapjellegéhez mérten az *Új Szó* is közöl időnként ilyen cikkeket. A somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet is dicséretes módon teszi a maga dolgát: nemcsak szervezi a Kisebbségi Kerekasztal működését, összefüveteleit, hanem *Nyelvi jogok Szlovákiában* címmel 50 oldalas anyanyelv-használati útmutatókat is kiad, amelyekből hasznos tudnivalókat szerezhet az olvasó kisebbségi nyelvünk alkalmazásával kapcsolatban. Ezek már önmagukban is szép eredmények, amelyeket nyelvünk nyilvános használatának megszervezése ügyében elértünk, s köszönet illeti azokat, akik e tevékenységet elősegítik.

Nekem azonban még mindig hiányérzetem van, mert nyelvünknek az a formája, amely a médiában megjelenik, s eljut szlovákiai magyarjainkhoz, bizony nem mondható kifogástalannak minőségi, vagyis nyelvhelyességi szempontból. Lapjaink, rádióadásaink nyelvében nemcsak sok, hanem – szerepük szempontjából is nézve a kérdést – megengedhetetlenül sok a hiba, ami persze lapkiadásunk, rádió- és televízióadásunk működési körülményeivel magyarázható, csak éppen nem elfogadható. Elsősorban hiányzik közéletünkéből, közoktatásunkból az anyanyelvi újságíróképzés: a magyar nyelvű lapok munkatársai jelenleg csak szlovák nyelvű képzésben vehetnek részt a pozsonyi egyetem bölcsészeti karán. (Most próbálják a kétnyelvű újságíróképzés ügyét intézni.) A nyelvi szerkesztők (rendszerint nyugalmazott magyartanárok töltötték be ezt a szerepet) gazdasági okokból hiányoznak a szerkesztőségek zöméből. Nem csoda hát, hogy lapjaink kisebb-nagyobb hibákkal jelennek meg; e hibák között egyaránt előfordulnak mondat-szerkesztési, szóhasználati (stilisztikai) és helyesírási jellegűek. A Pátria Rádió adását nemrég bíráltam a *Szabad Újságban* (2012. aug. 1. – 31. szám, 56–57. o.) azért, mert az adás szerkesztősége bevezette a hírközlésben a szlovák nyelvű adások régebben meghonosodott módszerét, amelyre a hangsúlyozásnak és hanglejtésnek, valamint a mondatok közötti szünettartásnak a hiánya jellemző. Mivel a beszédnek ezt az értelmeztetési eszközök nélküli módszerét a szlovák rádiózásból vették át a Pátria hírolvasói, ezt is okkal és joggal a szlovakizmus egyik sajátos fajtájának tekinthetjük. S mivel ez a módszer gátolja a szöveg megértését, a magyar rádiózásban nem alkalmazzák, mert a magyar nyelvben fontos értelmező szerepe van mind a hangsúlyozásnak, mind a hanglejtésnek, sőt a szünettartásnak is. Ezeket a fontos tudnivalókat a magyar nyelvten megfelelő feje-

zetei kötelező tananyagként közlik. Továbbra is figyelemmel kísérem az adásokat – mert talán említenem sem kell, hogy nem fogadták el a hangsúlyozás, hanglejtés és szünet-tartás alkalmazására vonatkozó javaslataimat –, de az ún. „új módszer” alkalmazása a bemondóknak sem sikerül úgy, mint a szlovák adásokban közreműködő kollégáinknak: gyakori a „kényszerszünet”, mert a szokatlan s a magyar nyelvű közvetítéstől idegen „szövegdarálás” ott kényszeríti a bemondókat lélegzésre, szünettartásra, ahol ezekkel éppen zavaró hatást okoznak, de a váratlan kifulladás nem képesek megakadályozni. Némelyik hírbemondó azonban fittyet hányva a szlovákból átvett módszernek, rendszeren – és rendszeresen – hangsúlyoz, mások viszont anyanyelvünk szóbeli közlési szabályait figyelembe sem véve, az új módszernek tartott eljárást alkalmazzák. S ráadásul a hírbemondást sokszor zenei aláfestéssel is kísérik, amely a szövegértést még nehezebbé teszi. Természetesen nem mindenki mosolyog ezeken a sikertelenségeken, mert tudok olyanokról is, akik hozzám hasonlóan lezárják a készüléket, vagy átkapcsolnak valamelyik magyarországi adóra.

Hogy lapjainkban sok a nyelvi–nyelvhasználati, sőt a helyesírási hiba is, ennek nem csupán az az oka, hogy hiányzik a magyar nyelvű újságíróképzés, hanem az is, hogy ennek hiányában bárki „felcaphat” újságírónak. S mint már említettük, szerkesztőségeink nagyobb részéből már hiányzik a nyelvi szerkesztő is (régebben a *lektor* szóval nevezték meg ezt a személyt, akinek rendszerint a nyelvi képzettsége is megvolt ahhoz, hogy a kéziratokat javítsa). Csakhogy: ha nincs nyelvi szerkesztő, nincs, aki az újdonsült munkatársak cikkeit kijavítsa. (A rovatvezető ugyan néha-néha segíthet, de neki bizonyára más dolga is van.) Ezért különösen a vidéki lapok többségének nyelvezete nemcsak sok, hanem nagyon sok kívánnivalót hagy maga után mind tartalmi, mind pedig nyelvi szempontból. Ennek több lap szerkesztősége nincs is tudatában – némelyikét talán nem is érdekli. S noha általában nem nézzük jó szemmel a pedagógusok pályaelhagyását, de néha jól jön egy-egy képzett pedagógus megjelenése különösen a vidéki lapok szerkesztőségeiben. A fentebb leírt jellemzések ellenére is kijelenthetjük, s aligha tévedünk: lapjaink nagyobb része csak külső munkatársak segítségével tud megjelenni elfogadható színvonalon, nem pedig a belső szerkesztői állomány munkájával. Ezért volna szükség arra, hogy minél hamarabb meginduljon a magyar újságíróképzés a pozsonyi egyetemen.

Az eddig közölték után talán az is érthető, hogy lapjainkban szintén szaporodik a szlovakizmusok száma. A második világháború után létrehozott Csehszlovákiában Szlovákia magyar lakosságának a nyelvhasználatára még főként úgy hatott a szlovák nyelv, hogy az itteni magyarok beszédében is elszaporodtak az új fogalmakat jelölő szlovák szavak. Mivel e fogalmak nevét szlovák nyelven ismertük meg – magyar sajtótermékek, rádióadások nem voltak –, számos szlovák szót kevertünk magyar beszédünkbe. Később – különösen a Magyarországgal újra felvett kapcsolat megerősödése után – ezekre a mankóként használatos szavakra már nem volt szükségünk, tehát fokozatosan kihullottak-kihullanak magyar nyelvhasználatunkból. Ennek ellenére kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy nem maradtunk teljesen szlovakizmusok nélkül. Az utóbbi években ezeknek egy alattomosabb válfaja szaporodott el, amely a réginél sokkal veszélyesebb, mert magyar formában jelentkezik. Most már ugyanis nem az jelenti a szlovák hatást, hogy például az esetleg még valahol működő mezőgazdasági termelészövetkezetet a *JRD* szlovák betűszóval való jelölése után *jéerdé*-nek nevezik magyarul is, hanem az, hogy a szlovák szavak helytelen fordításával létrehozott, magyar megfelelőknek vélt kifejezé-

seket használják a nyelvileg kevésbé művelt emberek. Például: „A fiam Pozsonyban jár középiskolára; internáton lakik, jól tanul, még *érdekkörbe* is jelentkezett.” Ezt a mondatot magyar nyelven így szokás megfogalmazni: A fiam Pozsonyban jár középiskolába; *kollégiumban* lakik, jól tanul, még *szakkörbe* is jelentkezett.

Szóhasználati hibákat nemcsak a kevésbé művelt emberek követnek el, hanem néha a műveltebbek is. Egyik városunk televíziójának magyar nyelvű adása két magyar iskolai igazgatót szólaltatott meg munkájával kapcsolatban. Mindkettőt a jó igazgatók között tartják számon. Bár nyilatkozataik nem ugyanabban az adásban hangzottak el, hanem különböző napokon, mindkettő ugyanazt a hibát követte el: az *olimpiász* szót használta a tantárgyversenyek megnevezésére. Én az adást hallgatva furcsállottam ezt a tényt, mert számomra ez a szó a két olimpia közötti négyéves időszakot jelentette (de néha a világméretű sportversenyt jelentő *olimpia* szó helyett is hallottam), s csak később értesültem arról, hogy ennek a használata elég gyakori a szlovákiai magyar tannyelvű iskolákban. Nosza, elő az idegen szavak szótárait! A Bakos Ferencében nem találtam meg ezt a jelentést, de a Tolcsvai Nagy Gáborében ott szerepelt a szó 3. jelentéseként ez is: „tantárgyverseny (a Felvidéken és Kárpátalján)”. Tehát van alapja annak, hogy a Csallóközben a pedagógusok nyelvhasználatában előfordul ez a szó ebben a jelentésben, csak ezt a használatot nem lehet hitelesnek elfogadni, normának tekinteni a magyar nyelvben. A szótárakba a szavak efféle, szűkebb helyhez kötött jelentései nem azért kerülnek bele, hogy azokat ott használni ajánlatos vagy éppen kötelező, hanem a szótáríró a különleges (pl. tájjellegű) használat tényét is szükségesnek tartja feltüntetni munkájában. Ez a tény azonban sem Szlovákiában, sem Kárpátalján senkit nem kötelez arra, hogy a szótári előfordulás alapján ő is a szótárban előforduló formában használja a szót. Már csak azért sem volna helyes részünkről az efféle „különcködés”, mert magyar nyelvünk standard változatában a tantárgyversenyeket is az *olimpia* szóval nevezzük meg, csak vagy főnévi előtagként (*fizikaolimpia*), vagy melléknévi jelzőként elé tesszük a tantárgynevet (*fizikai olimpia*).

Szükségesnek tartom hangsúlyozni: nyelvünknek nemcsak társadalmi használatáért kötelességünk szót emelni, sőt küzdeni is, mert nem mindegy hogyan, milyen formában, nyelvtani szerkesztésben hagyják el ajkunkat a magyar szavak: mi ugyanis felelősek vagyunk anyanyelvünk helyes használatáért. Tovább kell azt adnunk az utódoknak. Fontos tehát, hogy ezt tisztán, szlovakizmusoktól mentesen adjuk tovább. Anyanyelvünk ugyanis nem a saját tulajdonunk: mi is elődeinktől kaptuk ezt kölcsön, s nincs ahhoz jogunk, hogy elrontva adjuk át. Ezt a tényt nemzetiségünk újabb nemzedéke mintha elfelejtette volna. Még harminc-negyven évvel ezelőtt is fontosnak tartottuk a lapokban, könyvekben megjelenő nyelvemelő cikkek olvasását, sőt néhány évvel ezelőtt még örültünk a Gramma Nyelvi Iroda létrehozásának, s ma már nemhogy sorozatban, elvéve is alig jelenik meg egy-két nyelvi vonatkozású cikk lapjainkban. Pedig a hétfőnként megjelenő Gramma ihletésű nyelvtervező cikkek is hasznosak és olvasottak voltak, de – állítólag az illetékes lapszerkesztőség szűkkeblűsége miatt – ezek közlése is megszűnt. Ugyanígy megszűntette a többi szerkesztőség is a nyelvemelő írások közlését. Nem merném állítani, hogy a helyettük megjelenő cikkek fontosabbak, hasznosabbak vagy olvasottabbak.

Anyanyelvünk társadalmi használatának jogáért – kétségtelen – politikai harcot kell folytatnunk az illetékes állami szervekkel; anyanyelvünk helyes használatáért azonban elsősorban önmagunkkal kell szembeszállnunk, s levetkőznünk a nemtörődömséget, ké-

nyelvmességet, sőt másokat is segítenünk kell ebben a vonatkozásban. Másodsorban a szerkesztőségektől kell megkövetelnünk egyrészt a lapok és rádióadások kifogástalan nyelvhasználatát, sőt a nyelv művelő írásoknak legalább az időnkénti közlését is. Mindez nem lesz könnyű munka. Mert azt sem állíthatjuk, hogy nyelvészeink közül is mindegyik szívvel-lélekkel támogatja a nyelv művelés ügyét. Vannak köztük, akik a *nyelvművelés* szót tudatosan kerülik, s ha néha rászánják is magukat egy-egy nyelv művelő cikk megírására, azt is inkább nyelvtervezési jellegűnek nevezik. De sokkal helytelenebb azok álláspontja, aki szerint az embereket békén kell hagyni, mert nem érdekli őket a nyelv és a nyelv művelés. Rájuk már hatott annak a néhány magyarországi nyelvésznek a véleménye, akik a magyar nyelv művelést is szeretnék volna néhány évvel ezelőtt leállítani, szerencsére sikertelenül. Mindnyájan tudjuk, hogy vannak az életünkben sokkal fontosabb problémák is napjainkban, mint a nyelv helyes vagy hibás használata, de azért arra is gondolnunk kellene, hogy egyre több magyar ember kapcsolódik be – szintén napjainkban – éppen a nyelvünk társadalmi érvényesüléseért vívott harcba, s ír politikai követeléseket közlő hatásos újságcikkeket ebben az ügyben. Nálunk tehát most nagyobb szükség van az anyanyelv helyes használatára, mint bármikor volt.

E küzdelem megkezdésének is itt van már az ideje, bár az sem lett volna hátrányunkra, ha már előbb elkezdtük volna nyelvünk pallérozását. Most azonban késlekedés nélkül el kell kezdenünk e munka szervezését. Ehhez az üggyhez mindenképp a Gramma Nyelvi Iroda tagjainak hatékony segítségét kérem, remélve, nekik nem kell bizonygatni nyelvünk helytelen irányba való fejlődését. Viszonyuljunk hát a kérdéshez úgy, ahogy az anyanyelvüket tisztelő és szerető polgárokhoz illik! Elődeink ennél már sokkal komolyabb és nehezebb munkát is elvégeztek: gondoljunk csak a magyar nyelv lényeges és szükséges megújítására Kazinczyék idejében! Mint a Kazinczy Ferenc Társaság tiszteletbeli tagja, s mint magyar nyelvész és nyelv művelő (bátran vállalom ez utóbbi tevékenységemet is) – látva anyanyelvünk idegen elemek hatására való deformálódását – kötelességemnek tartom e nyelvtisztogató munkának a kezdeményezését, mert eddig az illetékesebbek részéről semmi segítő szándékot nem tapasztaltam. Mindnyájan levonhatjuk esetünkben a tanulságot is: ha nem ápoljuk kellőképpen anyanyelvünket, felkészülhetünk nagyobb és rohamosabb romlására. S ha – mint sokan hisszük és hangsúlyozzuk is – anyanyelvünk a legerősebb megtartó erőnk, megőrzéséért és átadásáért mindazok felelősek, akik magyar közösségünk előtt megszólalnak: a média dolgozói, a pedagógusok, lelkészek, politikusok, a kulturális dolgozók, a magyar nyelven megszólaló polgármesterek és mások.